

a kezében. Oborni Teréz kiváló munkájának javára írható, hogy rendszerint visszaütal korábbi felvetéseire, megállapításaira, ily módon is nyomatékos adva megfigyeléseinek, eredményeinek. A monográfia a korszakkal foglalkozó kutatók mellett a felsőoktatásban tanuló hallgatók számára is haszonnal forgatható.

Juhász Krisztina

HERNÁDY ZSOLT

**„HA LEGYŐZNEK IS BENNÜNKET, DE BÍRNI SOHA NEM FOGNAK”
SCHWEIDEL JÓZSEF TÁBORNOK ÉLETE**

(Aradi Vértanúk Sorozat, Line Design Kiadó, Budapest, 2018. 341 o. ISBN 978-963-480-005-7)

Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc kitörésének 170. évfordulójára jelent meg az *Aradi Vértanúk Sorozat* újabb, immáron harmadik kötete, amely egy kevésbé ismert vértanú, Schweidel József tábornok pályafutását mutatja be. Ahogy azt maga a szerző, Hernády Zsolt is írja, Schweidel 1848–1849-es szerepe sokáig annyira ismeretlen volt, hogy a századfordulón még az is előfordulhatott, hogy egy olyan cikk jelent meg róla, amelyben egy akkori történész véleménye szerint csak véletlenül, tábornoki rendfokozata miatt került be a kivégzettek sorába, „mint Pilátus a Credóba”. A szerző ezért is tartotta fontosnak, hogy most több évtizedes kutatási eredményeit összegezve, méltó emléket állítson ennek a jobbra ismeretlen honvédtábornoknak.

A kötet előszavában Hernády előbb összefoglalja a Schweidellel kapcsolatos, eléggé szűkös korábbi szakirodalmat, majd az első fejezetben, mely „A szeplőtelen Schweidel név” címet viseli, röviden ábrázolja azokat a családi és társadalmi viszonyokat, ahonnan hőse pályafutása elindult. Schweidel József 1796. május 18-án született a bácskai Zomborban egy, a török elleni háborúk befejezése után a kipszult területre betelepített német család harmadik gyermekeként. Apja, idősebb Josef Schweidl Bács vármegye kincstári kamarai hivatalának tisztviselője volt, aki 1780-ban magyar nemességet is szerzett, és feleségével Hiltl Terézzel, valamint két leány-, illetve egy fiúgyermekével együtt hamar elindult a korabeli asszimiláció, a magyarosodás útján, noha német gyökereit soha nem tagadta meg. Erre utal az is, hogy a zombori elemi, illetve középiskola elvégzése után tanulmányait Pozsonyban, a királyi akadémián folytató Schweidel József magát a beiratkozáskor „hungarusnak” vallotta. Noha az ifjú sikeresen elvégezte az akadémiát, majd a bécsi tudományegyetem jogi karát is elkezdte, azt végül nem fejezte be. Őt is magával ragadta ugyanis a napóleoni háborúk forgataga, és 1813. november 25-én saját költségén szolgáló (ex propriis) kadétként belépett a cs. kir. 6. (Rosenberg) könnyűlovas ezredbe.

A második fejezet, mely az „*Adjátok meg a császárnak, ami a császáré...*” címet kapta, Schweidel életének és katonai szolgálatának 1813 és 1848 közötti szakaszát ismerteti. Hősünk nem sokáig maradt ezredében, hanem 1814 őszén átjelentkezett a számára rokonszenvesebb cs. kir. 4. (Hessen–Homburg) huszárezredbe, amelynek ekkor már a hírneves báró Simonyi József „óbester” volt az ezredparancsnoka. Ezzel az alakulattal esett át a tűzkeresztségen az 1815-ös franciaországi hadjáratban, ahol az összecsapások során már kitűnt bátorságával, és valószínűleg ekkor találkozhatott későbbi hőhéréval, báró Julius von Haynau akkori őrnaggyal is. A napóleoni háborúk lezárulása után az ezred Dijon közelében látott el megszálló feladatokat, majd Bécsbe vonult, 1817-től Nagyváradon

és Debrecenben, 1823-tól pedig Galíciában, Tarnopol körzetében állomásozott egészen 1847-ig, amikor újra Bécsbe vezényelték. Schweidel mind a hosszúra nyúló békeszolgalat, mind a kisebb hadműveletek alkalmával (határszolgalat az 1830–1831-es lengyel szabadságharc, illetve a koleralázadás idején; részvétel az 1846-os galíciai parasztlázadás, illetve a krakkói felkelés elnyomásában) használható tisztnek bizonyult, így az előmenetel lelassulása ellenére kadéttól 1845-re őrnaggyá lépett elő. Évente készülő minősítési lapjai egy kiváló huszártisztet mutatnak, aki mind a kiképzésben, mind a szolgálatban kiváló teljesítményt nyújtott, katonái által elismert és szeretett volt, rossz tulajdonságai pedig nem akadtak. Ugyanakkor már ebben az időszakban nagyothallással, illetve időről időre kiújuló kúteggel (övsömörrel) küszködött. Még 1827-ben megnősült, felesége Domicella Bilinska lett, akitől két fia és három lánya született. Otthonában is elismerték, mivel 1845-ben Bács–Bodrog vármegye tiszteletbeli táblabírájává nevezték ki; 1848 januárjában pedig harmincévi hűséges szolgálatáért megkapta az osztrák nemességet is.

Ebbe a szépen ívelő pályafutásba „robbant bele” 1848 elején a „Népek Tavasz”, amelynek eseményeivel, illetve hősínekre vonatkozó következményeivel a harmadik, „*Sebes indókban Magyarországra*” című fejezet foglalkozik. Schweidel – tiszttársai többségéhez hasonlóan – elítélte az 1848. március 13-án Bécsbe is elerő forradalmi hullámot, és a cs. kir. 4. (ekkor már Sándor orosz trónörököséről elnevezett) huszárezred pedig komoly érdemeket szerzett a bécsi Burg, a Habsburg-uralkodóház székhelyének védelmében. Ugyanakkor örömmel üdvözölte a magyarországi változásokat, az uralkodó által elismert, gróf Batthyány Lajos miniszterelnök vezette törvényes magyar kormányt, valamint az áprilisi törvényeket. Éppen ezért aggodalommal figyelte a nemzetiségi mozgalmakat, majd a Délvidéken kirobbanó szerb lázadást, illetve a horvát–magyar viszony elmérgesedését. A fentiek miatt a magyar kormány igyekezett a magyarországi sorozású gyalog- és huszárezredeket hazarendelni; így 1848. augusztus második felében a 4. huszárezredre is sor került. Noha az ezred törzs- és főtisztí karának egy jelentős része zömmel mondva csinált okok miatt inkább Ausztriában maradt, Schweidel egyedüli állásában megmaradó törzstisztként tudatosan vállalta az ezred hazavezetését, amelynek a zöme szeptember elején (soraiban a későbbi vértanútárs Ernst Ritter Poelt von Poeltenberg kapitánnyal) a Dráva-menti magyar haderő kötelékébe került beosztásra.

1848. szeptember 11-én Josip Jellačić horvát bán és cs. kir. altábornagy hadserege átlépte a Drávát, ezzel pedig megkezdődött a nyílt háború, amelynek a pákozdi csatáig tartó részét a negyedik, igencsak találó módon „*Huszáraink hűsége körülményeiket megváltoztató*” címet viselő fejezet mutatja be. Schweidelnek és huszárainak ekkor döntő szerepe volt abban, hogy a meghátráló magyar haderő nem bomlott fel, illetve döntés született a harc felvállalásáról. A fokozatosan erősödő magyar hadsereg kötelékében Schweidel katonáival mind a szeptember 26-i polgárdi utóvédí összecsapásban, mind pedig a 29-i pákozdi csatában megállta a helyét; utóbbival pedig sikerült megakadályozni, hogy Jellačić elfoglalja a fővárost.

A csata után a magyar főszereg üldözöbe vette a Bécs felé hátráló horvát bán csapatait; ennek az időszaknak a schwechati csatáig terjedő szakaszát az ötödik, „*Hűség, becsület és tettek által...*” című fejezet ábrázolja. Az eredményesen működő Schweidel ekkor előbb hadoszlop-, majd dandárparancsnok, október 12-től pedig (egy rendfokozatot átugorva) ezredes, és ezredének parancsnoka is lett. Jelentős szerepe volt abban, hogy a Lajta mentén a határátlépés miatt kialakuló vitában a 4. huszárezred harcképességét meg tudta

örizni, és tisztikara többsége (köztük Poeltenberg is) vállalta a további magyar szolgálót. Az alsó-ausztriai hadjárat során, október 30-án dandárparancsnokként a magyar centrumban, Görgei Artúr ezredes csapatai mellett vett részt a schwechat-i csatában, és a vereség után huszáraival fedezte a visszavonulást a határ innenső oldalára.

Schwechat után Görgei Artúr (immáron tábornokként) lett a magyar főszereg vezére, aki a Duna jobb partján állomásozó hadosztály vezetését a november 1-jével szintén tábornokká előléptetett Schweidel József-re bízta. A hatodik, „*Most – segíteni kell, és pedig rögtön!*” című fejezet azt a közel másfél hónapos szervezőmunkát mutatja be, amelyben Schweidelnek komoly szerepe volt, és tevékenységével jelentősen hozzájárult a honvédsereg harcképességének fokozásához. Az 1848. december közepén túlerővel megindított cs. kir. offenzíva feltartóztatásához azonban ez is kevés volt. Schweidelnek ugyan sikerült rendben visszavonnia a dandárait Győrbe, de övsömöre közben újra kiújult, ezért december 19-én kénytelen volt betegszabadságra menni, és a téli hadjárat további harcaiban már nem vett részt.

A hetedik, „*Csak javulva, nem gyógyulva*” című fejezet a tábornok szolgálatmentes időszakát foglalja össze 1848. december végétől 1849. május elejéig. Schweidel ugyan igyekezett mielőbb meggyógyulni, ám a folyamatosan romló hadi helyzet miatt állandóan költözésre kényszerült; így végül február végén Nagyváradra, majd március közepén Debrecenbe ment. Egészségi állapota fokozatos javulásával április közepétől kapcsolódott be újra a Hadügyminisztérium adminisztratív ügyeibe, de tábori szolgálatot nem vállalhatott. A kormány értékelte hűségét: május 11-én 1848-as őszi érdemeire való tekintettel megkapta a Magyar Katonai Érdemrend III. osztályát, május 9-én pedig a frissen visszafoglalt Pest városának katonai parancsnokává nevezték ki.

A nyolcadik, „*Pest város hadi parancsnokává kinevezem*” című fejezet Schweidel városparancsnoki működését ismerteti. Hernády Zsolt itt részletesen bemutatja, milyen összetett feladatot kellett a tábornoknak megoldania Buda 1849. május 21-i bevételéig, majd a kormányzatnak és a hadügyi adminisztrációnak Debrecenből a fővárosba való átköltözése után; az ellenséges foglyok elszállításától az újoncozáción át az utánpótlás megszervezéséig. A tábornoknak elég szűkös adminisztrációval is sikerült jelentős eredményeket elérnie, és együttműködése a térparancsnokságokkal, valamint a polgári szervezetekkel is jónak volt mondható. A hadi helyzet újólagos romlása miatt 1849. július elején előbb Szegedre, majd a hónap végén Aradra is követte a kormányzatot, de komolyabb munkát már nem tudott végezni. A temesvári vereség után Schweidel Görgei táborához csatlakozott, amellyel augusztus 13-án a Világos melletti szőlősi mezőn kapitulált.

A kapituláció utáni orosz, majd cs. kir. fogságot, illetve az aradi hadbírószági vizsgálatot a kilencedik, „*Egy mindenkiért, mindenki egyért*” kissé talányos című fejezet ábrázolja. Mivel fogsága idején Schweidel naplót vezetett, ezért a vele történetek, a börtönbeli mindennapok elég pontosan rekonstruálhatók. A tábornok szinte mindvégig reménykedett a császári kegyelemben; a hadbírószág előtt magát pedig mintegy teljesen császárhű, kénytelenségből szolgáló tisztként mutatta be, aki Schwechat után már nem is teljesített fegyveres szolgálót. Ez azonban csak annyira hatotta meg a bíróságot, hogy Schweidelt, mint aki „nagyon csekély szellemi képességekkel rendelkezik”, végül vagyón- és rangfosztásra, illetve lőpor és golyó általi halálra ítélte.

A tizedik, „*Október napjai – mint az örökkévalóság*” című fejezet az utolsó napokkal és a kivégzéssel foglalkozik. Az ítélet kihirdetése után Schweidel végrendeletben igyeke-

zett lezárnai függőben lévő ügyeit, illetve gondoskodni feleségéről és gyermekeiről, akiktől levélben is elbúcsúzott; rokonait pedig családja támogatására szólította fel. Ezután lélekben megnyugodva, október 6-án hajnalban három társával együtt bátran állt a kivégzőosztag elé, amelynek már az első sortüze végzett vele. Holttestét a várárookban temették el, jeltelen sírba.

A kötet végén lévő epilógusban, mely „*Az igaz ügy örökre veszve nem lehet*” címet viseli, Hernády Zsolt röviden összefoglalja a Schweidel-család további sorsát, illetve a kivégzettek fokozatosan kialakuló kultuszát, amelynek keretében a tábornok szülővárosában, Zomborban előbb emléktáblát, majd 1905-ben egy egészalakos szobrot kapott. Ez ugyan ma már nem áll, ám Schweidel József honvéd vezérőrnagyra továbbra is emlékeztet Aradon a vértanúk emlékműve, amely alatt 1913 óta az ő csonjtjai is nyugszanak.

A színvonalas kiállítású, számos képet és grafikát tartalmazó kötetet egy 219 tétel tartalmazó, a tábornok pályafutásának legfontosabb dokumentumait tartalmazó okmánytár, illetve egy bibliográfiának is beillő levéltári és könyvészeti rövidítésjegyzék zárja.

A kötetben, mint minden munkában, előfordulnak nyomdahibák, elírások és tévesztések is. Az 1809-es nemesi felkelést érintő résznél jó kérdés, hogy mi is volt pontosan „a sereg 3. csapata”, amelynek Zombor városa volt a gyakorlóléhelye (15. o.). Mészáros Lázár kézikönyvének említésénél nincs feloldva a „MTAKK RAL” rövidítés (22. o., 55. lábjegyzet). Csány László nem a Délvidék, hanem a Dráva–menti védvonal királyi, majd kormánybiztosa volt (57. o.). Schwechatnál Jellačić kb. 30 000 fővel és 99 löveggel, nem pedig 40 000 fővel és 138 löveggel rendelkezett; a bécsi felkelők pedig nemcsak október végén, hanem már október 6-tól kezdve képtelenek voltak bármilyen érdemleges akcióba kezdeni a város területén túl. (91. o.). A „Katona 1989.” hivatkozás nincs feloldva (120. o., 496. jegyzet). Arad és Temesvár esetében az elő- és külvárosokban az ostromló magyar hadsereg ütegállásokat, illetve ostromműveket épített, így ezek lövetése jogosnak volt mondható; ellentétben Pestével, ahonnan a budai várat nem fenyegette támadás (124. o., 511. jegyzet). Kászonyi Dániel osztrák titkosügynöki működésére nincs bizonyíték (139. o., 577. lábjegyzet). Fjodor Vasziljevics Rüdiger lovassági tábornok a III. és nem a II. orosz hadtest parancsnoka volt; Görgei pedig nem Pesttől, hanem Váctól jutott el Aradig (145. o.). Az Oszmán Birodalom területére valójában több ezer honvéd, és nem több ezer honvédtiszt került (146. o.). A Bach-kori rendőri megfigyelő lapok (HL IV. 25.) 2013 óta a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, és nem a HM HIM Hadtörténelmi Levéltárban található (178. o., 715. jegyzet). Az okmánytár 6. számú iratának helyes dátuma 1847., és nem 1947. október 31. (189. o.). Az „MNL OL H 2.” 1849. április 14-e után már a kormányzóelnökség, és egyáltalán nem a hadügyminisztérium jelzete (258. o.). Nagy Sándor József tábornok neve helyesen: Nagysándor József tábornok (280. o.). 1849. július közepén a 9. honvédszászlóalj a III. hadtest kötelékében Vácnál, nem pedig Szegednél volt (305. o.). Krausz Károly százados nem ezrede, a cs. kir. 61. (Rukavina) sorgyalogezred egy részével, hanem annak csupán a 3. zászlóaljához tartozó 13–14. századainak egy részével állt magyar oldalra (314. o., 64. jegyzet). Végezetül: kissé zavaró, hogy Hermann Róbert és Spira György munkái a bibliográfiában nem megjelenésük sorrendjében, hanem keverten kerültek felsorolásra (337–338., 340. o.). A fentiekől függetlenül a recenziens csak ajánlani tudja ezt a kiváló munkát mindenkinek, aki csak meg akar ismerkedni a szabadságharc egyik kevésbé ismert, de az adott helyzetben erejéhez és egészségéhez mérten mindvégig becsülettel helytálló tábornokával.

Kemény Krisztián